

Stavba rákosové budovy u Basry v Iráku.

omazaného hlínou. Střešní krytina pak byla z došků ze suché trávy nebo slámy. V některých, zvláště jižnějších oblastech, například v jižní Itálii nebo na Sardinii, vidíme dlouhodobé užívání kamene jako stavebního materiálu. Tak trulli v Kalábrii a podobné kuželové kamenné konstrukce třeba i ve francouzské Dordogni přežily minimálně od doby bronzové donedávna jako obydlí nebo hospodářské trvanlivé struktury v zimě odolné proti větru a v horkém létě jako chlad držící materiál. V horských oblastech Kavkazu přešel kámen jako hlavní stavební materiál do středověku, ba vzácně přežívá dodnes. Ve středověku zde z něj byly mimo jiné budovány charakteristické vysoké obranné věže (v Osetii) jako nutná ochrana proti častým nepřátelským nájezdům.

V jiných, například sprašových oblastech se stala jedním z hlavních stavebních materiálů hlína, nejprve jako mazanice na dřevěné či proutěné struktuře, ale později i jako nepálená cihla a ještě později i jako cihla vypalovaná. Nepálené cihly různého tvaru a takzvaná hliněná architektura se rozšířila od neolitu až do historických dob a známe ji jak z vernakulární, tj. lidové architektury evropské, tak především z Blízkého východu, z afrického severního pásma savan a ovšem z Indie nebo z Číny. Z Číny známe i jiné zvláštní obydlí, hliněné podzemní obydlí, tzv. „troglodytů“, hluboko do spraše zahloubené, takže v zimě dobře chrání proti vnitrozemským krutým mrazům a v létě naopak proti velkému horku. Stejnou podnebnou adaptaci ovšem najdeme také v severní Africe v berberských oblastech a tu a tam i jinde, třeba v Evropě, kde si lidé ve středověku a v některých místech až do začátku dvacátého sto-

Rozměry obydlí byly 3–5 metrů a všechna byla svými vchody obrácena k jihovýchodu. Obydlí tak byla chráněna před převažujícími severozápadními a západními větry. Jejich obvod byl vymezen velkými kameny a kostmi, které spolu s hlínou sloužily k zatížení krytiny chýše po jejím obvodu. Nejpravděpodobněji šlo o krytinu z kůží ulovených zvířat. Obvodové vymezení většími kostmi je zvláště jasné u prvního kruhového obydlí, u kterého jsou tyto kosti téměř v pravidelných rozestupech zhruba 50 cm od sebe. Ve východní části tohoto obydlí byly roztroušeny ploché kameny, které se jinde v okolí obydlí nenacházely. Uprostřed obytné plochy pak byl svým kořenem umístěn 2,5 m dlouhý sloní kel, který mohl původně hrát svou úlohu v konstrukci chýše. Také u druhého kruhového příbytku byl na východní straně vchodu sloní kel a druhý kel byl nalezen asi 5 m jižně od západní strany vchodu. Oba kly mohly být součástí konstrukce příbytku nebo jeho vchodu. Před vchodem všech tří půdorysů byly tmavé plochy po prostých plochých ohništích a v blízkosti ohnišť také dílny na výrobu nástrojů.

Bilzingsleben: rozbíjení kamenného bloku.

Pro dubnový přechod zasněženým územím a zvláště horskými průsmyky musela být připravena dostatečná zásoba krmiva pro zvířata. Sníh leží na vrcholcích jižního Zagrosu dokonce až do července. Muži tedy nejprve proházeli a prošlapali cestu sněhem pro lidi i pro stáda. Pak nastal namáhavý výstup, zvláště byl-li sníh vlhký. Navlhlé stany, vaky a celý náklad podstatně ztěžknou a přechod může být vysilující pro zvířata i lidi. Horské pastviny v konečně dosažených údolích však jsou již v té době sněhuprosté a zvou k příjemnému pobytu uprostřed horské přírody.

Během léta je každodenní život vcelku příjemný, i když je plný aktivity. Vyrábějí se koberce, je to doba lovů, různých oslav i svateb. Vstává se každý den za svítání. Ženy rozdělají oheň a připraví čaj. Muži a hoši se starají o zvířata.

Kaškajci: žena při přípravě chlebových placek. Vpravo, zavěšený na třínožce, vidíme archaický kožený vak.

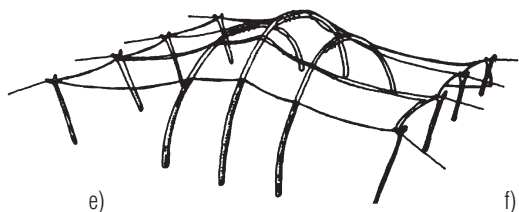

c)

d)

e)

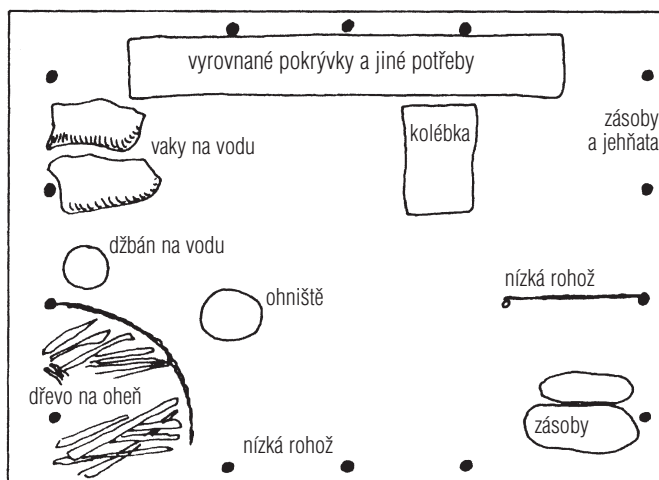
f)

Černý stan Balúčů:

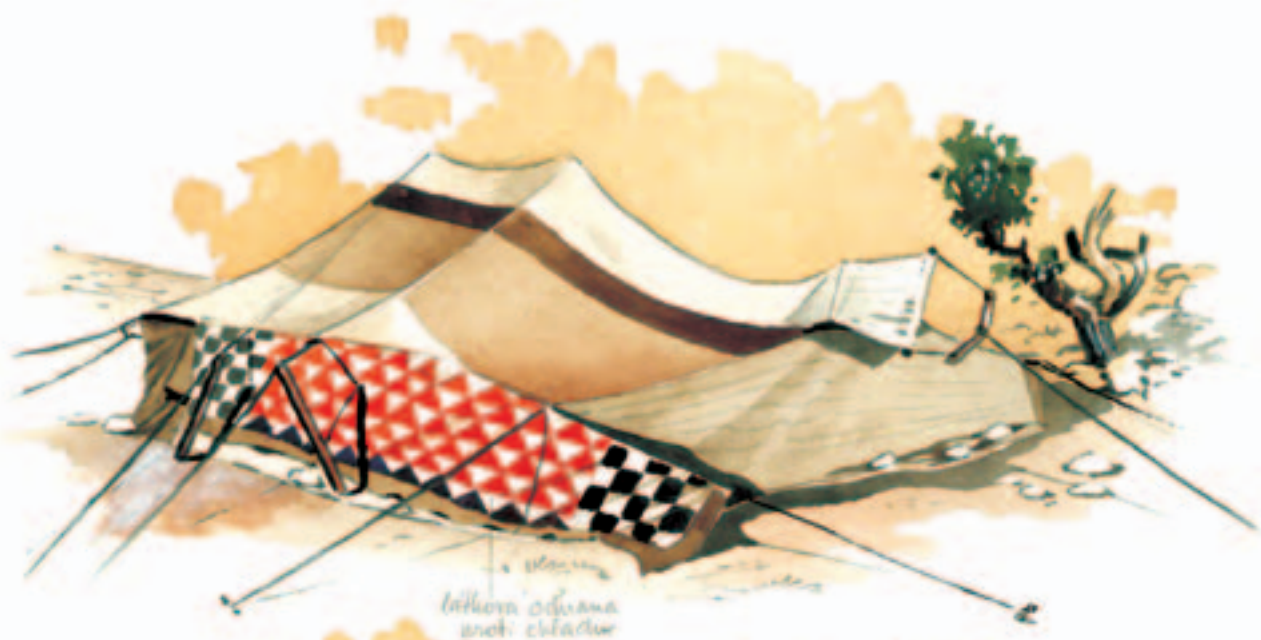
- a) vertikální stěna je z rohože,
- b) stříh,
- c) archaický typ obydlí, podezdívka je z kamenů kladených nasucho, po opuštění tábořiště zůstanou na místě pro příští potřebu, krytina obydlí je z rohoží,
- d) jiný typ archaického obydlí z chrastí,
- e) konstrukce stanu,
- f) potulní hudebníci z Búdžistánů,
- g) rozmístění věcí v interiéru,
- h) rozmístění archaických kopolovitých obydlí v krajině.

g)

h)

Veliká
láhová ohřívána
proti chladu

Debil předního
újeonu

Divný zol '89

Tuaregové a jejich obydlí

Obrátíme-li svůj pohled k našim znalostem historické a nedávné situace saharských nomádů – Tuaregů, vidíme některé zajímavé paralely sociálního chování. Pravda, dnes tu již nejde o stáda domácího skotu. Podnebné změny si vynutily změny chovaných druhů, skot byl nahrazen menším počtem koz a ovcí a prestižní otázka se spojila s vlastnictvím nově zavedených velbloudů. Nomádští pastevci však i zde reprezentují aristokracii a otázka majetku a prestiže je zde podobně výrazně přítomná. Další sociální vrstvy se nacházejí jinde – mimo nomádskou společnost, v oázách. Nomádi jsou i zde elita. Zůstává otevřená otázka, do jaké míry představují dnešní a nedávní nomádi populaci od neolitických nomádů odlišnou a reagují pouze podobným způsobem na podobné životní podmínky. Není navíc třeba hledat kořeny dnešních berberských Tuaregů v mnohem starších, až neolitických údobích centrální Sahary u tehdejších místních obyvatel, které bychom v tom případě mohli označit za paleoberbery?

U některých severních skupin Tuaregů se setkáváme s černým stanem, který je obvykle provázen i dalšími znaky arabizace. Jižněji a zvláště na jihozápadě žijící Tuaregové černý stan nepoužívají a setrvávají u svých chýší z rohoží nebo u stanů z kůží.

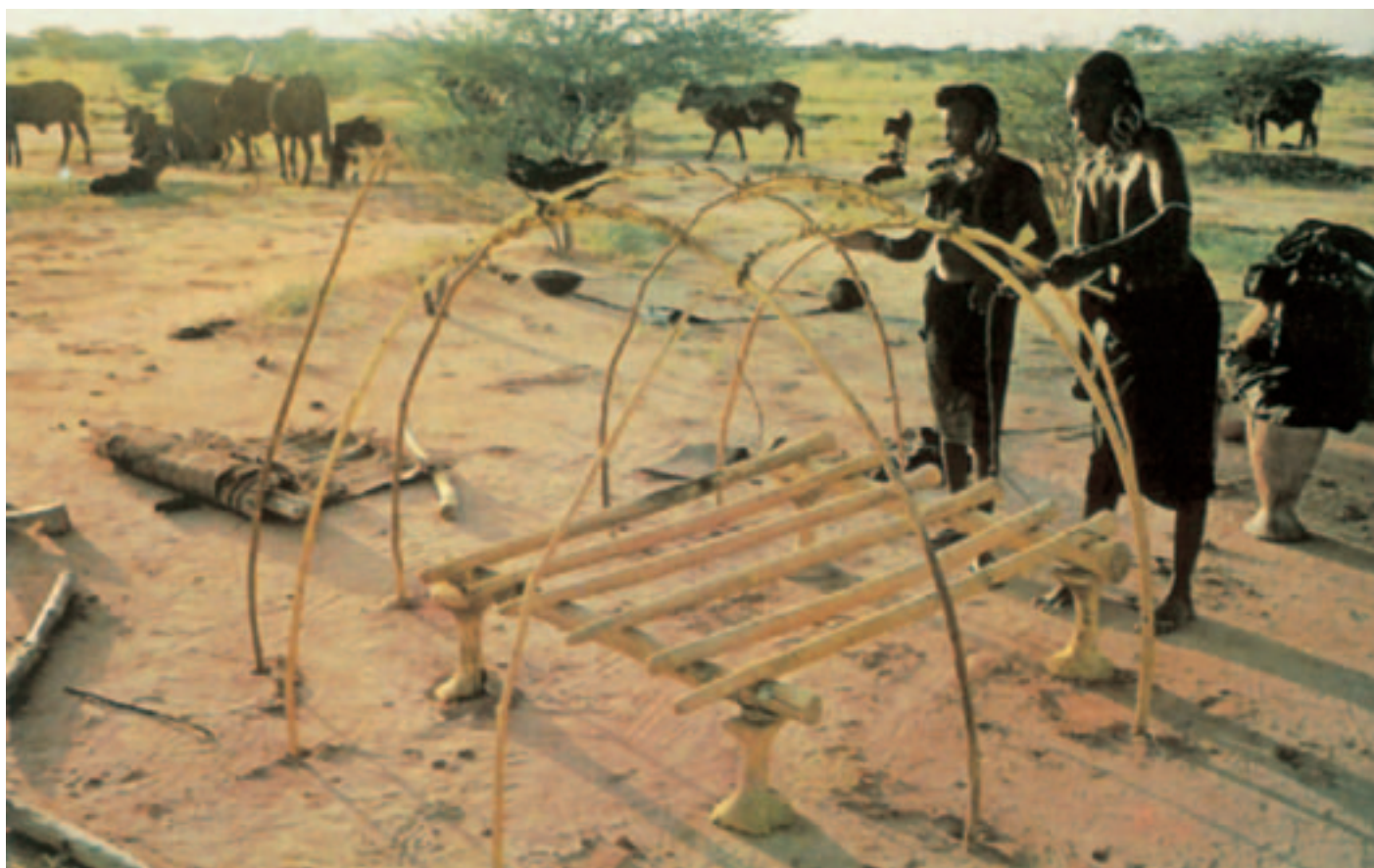
Tuaregové jsou součástí populace hamitů. U těchto rozeznáme dvě velké větve: severní, žijící v severní Africe, a druhou žijící na Sahaře a ve východní a v jižní části Sahary, v Sahelu a dál na východ až do Somálska. K pouštní části hamitů patří Tuaregové a Tebové a k východním Bédžové, Danakilové, Ad Sekové a Somálci. Všichni jmenovaní žijí ponejvíce typický život pasteveckých nomádů aridních oblastí a jejich stáda sestávají z koz, ovcí, oslů a velbloudů, vzácněji z hovězího dobytka. Z kozích chlupů si sice zhotovují různé provazy i jiné potřeby, nikoli však stany. Krytinu svých obydlí, chýší i stanů zhotovují ze zvířecích, nejčastěji z kozích kůží a z rohoží upletených z rákosu, trávy a z palmových listů.

Obydlí z rohoží

Tvar rohožové chýše jižních Tuaregů připomíná někdy černý stan marockých Berberů. Materiál je však zcela odlišný. Je také ilustrativní, že při svém nomádkém stěhování ponechávají často Tuaregové konstrukci na místě a stěhují pouze rohožovou krytinu. Ta je zhotovena z úzkých pásů (na šířku dlaně) upletených v ruce z palmových listů. Tyto pásy jsou pak sešity do spirály, dávající rohoži oválný tvar. Několik jich tvoří krytinu střechy. Boční stěny jsou z trávy, do které je vetkán útek z kožených proužků tak, že je v této rohoži vytvořen jednoduchý dekorativní vzor. Kostra takové chýše, především její oblouky, jsou z dlouhých kořenů tamaryšku, které se nahřívají v ohni, aby se mohly ohnout do potřebného oblouku. Pak se vždy dva oblouky svážou a nechají vyschnout, aby udržely tvar. Tak každý oblouk sestává ze dvou ohnutých a navzájem svázaných částí. Při stavbě se po vyčistění potřebného prostoru umístí nejprve postel. Její obvodové dřevěné tyče jsou vyřezávané.

Rohožový příbytek nomádkých Peulů, Bororo. Je téměř totožný s rohožovitým obydlím jižních Tuaregů. Obě populace náleží k jižním hamitům.

Jižně od kmene Bédžů žijí v Etiopii Danakilové, Somálci a v severní Keni východně od jezera Turkana Rendillové. Jejich chýše jsou malé, jsou majetkem žen, které je také zhotovují i staví. Postavené obydlí je pak ovázáno provazci. Vlevo od vchodu je před chýší vymezený prostor s ohništěm.

Ve stanu obvykle spí žena a děti. Muž spí před stanem u dveří ve stínu zvednuté střešní rohože. Navzájem jsou k sobě rohože připevněny velkými trny nebo kovovými jehlicemi.

Obydlí nomádů Rendillů má nezvyklý tvar. Jako u jiných podobných konstrukcí jsou i zde použity ohebné tyče upevněné v zemi do oválného půdorysu, ale jedna z delších stran zůstává konstrukčně otevřená. Jsou o ni opřeny rovné tyče, takže půdorys se tak mění do tvaru zaobleného lichoběžníku s asymetrickou kopulí. Všechny konstrukční tyče jsou navzájem svázané a celá kostra je krytá menšími rohožemi na způsob střešních tašek: horní rohože kryjí nižší, aby tak dešťová voda nezatékala dovnitř.

V chýši je naproti vchodu místo na spaní. Na roštu z prutů jsou umístěny kůže a rohože a lůžko je lemováno různými vaky a zavazadly. U vchodu je malé ohniště se zásobou topiva. Kolem stěn jsou košíky a nádoby na zrno, máslo a mléko. U vchodu se dále nachází větší nádoba s vodou.

Kromě černého stanu, koženého stanu a chýší z rohoží je dalším velmi rozšířeným typem nomádkého obydlí jurta. Je typická především pro středoasijské a východoasijské pastevce.

Kopulovité obydlí z rohoží. Na jižním a jiho-východním okraji Sahary přežívají skupiny hamitských nomádů, kteří si ve své kultuře uchovávají archaické prvky.

Matmata, Tunisko.
Kuchyňská část berberského troglodytního obydlí
v okrouhlé vyhloubenině.

> Troglodyté severní Afriky (Libye, Tunisko)
vydlabali svá obydlí do hlinitého břehu:

- a) půdorys,
- b) řez.

Všechny místnosti jsou umístěny v přízemí,
tedy na dně zhloubení.

